

den trogna

Fritänkaren

Nr. 100 Hösten 2001

Nionde årgångens nummer 9

Innehåll :

Humanism :	Reunion 2 – ett stycke göteborgsk kulturhistoria	2
	Månadens diktare : Erasmus av Rotterdam	3
	Shakespearedebatten 37 : Sir Francis Bacons hemliga anteckningsbok	7
Musik:	Nya rön i forskningen kring Tjajkovskijs död	8
	Ahasverus, del 14	8
Film :	Månadens filmer	11
	(bl.a. "The Man who Cried" och "Kapten Corellis mandolin")	12
	Kalender, november 2001	13
Europa:	Hälsoresan, del 1	13
	Festresan, del 6 : Doktor Sandy har ordet	15
Indien :	Hårda bandage i Himalaya, del 9: Darjeelingstress	16
	Den definitiva Ladakhresan, del 2	17
	Kloster och kluster i Ladakh, del 11 : Phiyang	18
	Lamayuruförslaget, av Johannes B. Westerberg	19
	Den gode Gudens problem, av Phil.Dr. Hans-Joachim Heyneman	21
	Kommentar (även till den nya världskrisen)	23
	Fritänkarens verksamhetsberättelse	23

Fritänkaren är en alternativ oberoende kulturtidskrift för mest litteratur, musik och film men ägnar sig även gärna åt religion, politik och resor i avsikten att pejla de stora djupens underströmmar i världen och hålla koll på dem som ett slags spirituell världsbarometer. Den beräknas utkomma med minst 10 nummer årligen på svenska samt några på engelska,

(som återger den svenska upplagans viktigaste artiklar i översättning.)

Den är inte avhängig någon religiös eller politisk förening eller organisation.

Den har inga andra inkomster än sina prenumeranter.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 - 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 200 kr (även i Danmark och Norge; i Finland: 150 mk)

Tvåårsprenumeration : 300 kr

Redaktionsslut för detta nummer : 13.10.2001

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 110

Reunion 2 - ett stycke göteborgsk kulturhistoria.

Kronhusgatan 30 var ett gammalt anrikt arkitektkontor i Östra Nordstan med kafé längst ner, arkitektkontoret en trappa upp och bostäder i våningen ovanför. Trappan upp till arkitektkontoret var lång och den mest imponerande av entréer, som ledde omedelbart fram till stora luftiga lokaler med djupa fönsternischer och en fantastisk arkitektur. Den stora arkitektkontorslokalen var som en enda stor salong och visade sig senare vara idealisk som konstutställningshall. Men arkitekterna flyttade ut under 60-talet när det blev klart att huset med dess kvarter skulle omfattas av den totala likvideringen av hela Östra Nordstan.

Arkitektlokalen övertogs i detta skede av fil.kand. Mikael Fürst, en akademiker med höga filosofiska aspirationer och med en stor vänkrets. När han från nyåret 1968 flyttade utomlands för att studera överlät han den fantastiska våningen åt sina vänner, som förvaltade den väl. Denna krets av unga idealister, filosofer, arkitekter, musiker m.m. blev sedermera det s.k. Kronhusgänget, som gjorde Kronhusgatan 30 till en hjärtpunkt för avant garde-kultur i Göteborg. 1970 omvandlades den sagolika arkitektkontorslokalen till konstsalong där ett antal konstnärer, målare och skulptörer ställde ut sina verk till helt nykomponerad klassisk musik som bakgrund. En av besökarna till utställningen var Tord Baeckström, känd som konstkritiker och litteratör samt översättare, som i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* pläderade för att detta unika hus skulle bevaras. En av arkitekterna i Kronhusgänget, Bernt Skovdahl, presterade ett konstruktivt förslag om hur Kronhusgatan 30 skulle kunna bevaras och inlemmas i de omfattande nybyggnationerna av stadsdelen. Alla dessa böner och förnuftiga debattinlägg kördes över av rivningsraseriet, som en gång för alla hade beslutat att hela Östra Nordstan skulle utplånas. Det ingick i den stora förintelseplanen av Masthugget, Annedal, Landala, Olskroken, Östra Nordstan och Haga med alla dess oersättliga miljöer av intakt genuinitet sedan hundratals år. Hela Östra Nordstan och även Kronhusgatan 30 jämnades med marken för att ge plats åt kontorskomplex i betong samt parkeringshus, allt garanterat steriliserat.

Men Kronhusgänget överlevde. De unga idealisterna bildade ett nytt kollektiv uppe i det moderna Masthugget, men miljötrevnaden saknades där bland sterila bruna betonglådor i den perfekta sovstadsmiljön. Kollektivet på Klamparegatan blev inte långvarigt, och saknaden efter Kronhusgatan 30 visade sig obotlig.

Ändå överlevde Kronhusgänget. 1978 gick Reunion 1 av stapeln, då de femton riddarna från Kronhusgatan 30 återförenades för första gången. Alla kunde inte närvara, men överlevnaden var etablerad. Reunion 2 ägde rum 25 augusti 2001, alltså 23 år senare, och 35 deltagare bidrog till fortsatt överlevnad.

Det unika med kampen för bevarandet av det underbart unika huset vid Kronhusgatan 30 var att den skedde med enbart förnuftet som medel. Någon husockupation kom aldrig i fråga, inga demonstrationer utfördes, utan enbart vettet användes som medel i strävandet för att låta en unik konstnärlig kvartersmiljö överleva. Man använde sig bara av konstruktiva argument. Men miljönivelleringen var beslutad av politikerna, och inget vett kunde få dem att ändra ensidigt fattade beslut. Ingen dialog tolererades, och därför revs hela Östra Nordstan, Masthugget, Annedal, Landala, Olskroken och större delen av Haga 1965-1982, varpå Göteborg förlorade ovärderliga kvartersmiljöer för alltid och aldrig blev sig likt igen.

Östra Nordstan är idag genom sin inbyggda gågata "Femman" ett ökänt ställe för hela Europa genom sin dagliga och nattliga knarkhandel för idealiskt knytande av kriminella kontakter. Kronhusgatan 30 var bara ett forum för konstruktiva idealister, filosofer och konstnärer.

Göteborg 26.8.2001

Månadens diktare : Erasmus av Rotterdam.

I vårt tjugonde århundrade har man sagt att han var fyra århundraden före sin tid, men det är inte hela sanningen. Erasmus är kanske den ende helt tidlöse humanisten och därtill den humanistiska pionjärverksamhetens fullkomligaste blomma. Vad var då humanismen?

Den var ett storartat försök att med förnuftets, toleransens och den totala vidsynthetens hjälp förena hela mänskligheten. Dess ideal var en universalbildning utan gränser, och för humanismen var i motsats till kyrkan inga böcker förbjudna. Ändå bröt sig humanismen aldrig ut ur kyrkan, och den förste som bröt sig ut ur kyrkan bröt sig även ut från humanismen och tillintetgjorde dennas världsförenande kraft - Martin Luther. Kyrkan var humanismens ram och det växthus som närde den och som den blomstrade i, och även om den gick utanför kyrkans ramar lämnade den aldrig kyrkans grund, förrän Martin Luther slog sönder hela växthuset och släppte in vinter och våld över toleransens känsliga och oskattbara orkidéer.

Tillsammans med Thomas More var Erasmus sin tids klokaste och klarsyntaste förmåga, men hans ställning var samtidigt tragisk. Fram till det att han offentliggjorde "Dårskapens lov" är hans liv en ständig underbar klättring uppför till allt större höjder, ljus och inflytande, "Dårskapens lov" betecknar hans banas höjdpunkt, hur upphöjd och världsberömd han än är vägrar han att acceptera någon befattning, kejsare och kungar vinkar med höga kanslersämbeten och påven lockar med kardinalshattar, men han tackar nej till allt sådant och lever vidare under existensminimum blott för att studera, tänka och skriva. Efter "Dårskapens lov" bryter den orkan lös som får namnet Martin Luther, och därmed börjar Erasmus' nedgång och fall. Fastän han beundrar Luther och egentligen banat vägen för honom förblir han lojal mot sin katolska kyrka, som ändå givit honom all hans humanism; och i sin vacklan mellan Luther och Rom blir han med åren ständigt mera vacklande och osäker, mera isolerad och föraktad och förlorar han allt sitt inflytande. Lika litet som någon annan vettig människa kan han helt enkelt ge vare sig Luther eller påven mera rätt än den andra. Och ingenting befäster lutherdomen så bergfast i sin upproriskhet mot påvekyrkan som Erasmus' slutliga svaga invändningar mot Luthers totalitära tendenser.

Protestantismen, Erasmus' andes oerhörda barn, är Erasmus' tragedi. Den blir det problem som han aldrig kan lösa. Ingen medger mera oförblommerat än han att protestantismen både är berättigad och har rätt, han gör det från början och överger aldrig denna grundläggande ståndpunkt, men med fasa åser han hur inte ens Luther själv kan styra denna protestantism, hur den enbart leder till anarki och kaos, och hur den urartar till humanismens direkta motsats. Vad gjorde han för fel? frågar sig Erasmus med en grämlse oavbrutet under sina sista magsårsdominerade decennier och dör förglömd och förgrämd utan att ha kunnat lösa sitt livs oformliga problem.

Dårskapens lov.

Vad menar han i "Dårskapens lov" egentligen? Det har alla läsare av den frågat sig ända sedan den skrevs. Menar Erasmus allvar? Om han inte menar allvar, vad menar han då, och varför har han egentligen skrivit den? För vi kan ju inte bara ta det hela som det skämt som det själv rubricerar sig som.

Ett av de mest självvironiska verk som någonsin skrivits är Miguel de Cervantes' "Don Quixote", och roten till denna Cervantes' underbara självironi finner vi i själva verket hos Erasmus, som var Cervantes' älsklingsförfattare, och egentligen är hela "Dårskapens lov" i första hand ett storslaget utslag av enbart suverän självironi.

Ingen känner världen och mänskorna under sin tid som Erasmus, han har rest mycket omkring i hela det lärda Europa och har genomskådat allt. Ingen har kunnat lura honom. Han

har genomskådat påvens taskspeleri, monarkernas lättsinne och framför allt alla etablerade människors egenkärlek och självgodhet. Och denna Filantia, självgodheten, är vad han aldrig tröttnar på att bekämpa hos mänskligheten så länge han lever, och han gör det allra mest i "Dårskapens lov".

Dock är han aldrig bitsk, sarkastisk eller i något avseende destruktiv i denna skrift. Han är ironisk men endast i positiv bemärkelse, ty all denna dårskap som han finner att så gladeligen och i så oförskämd självgodhet besjälas hela mänskligheten och i synnerhet dess toppar omfattar han själv med sympati, tolerans och till och med kärlek. "Dårskapens lov" är på sitt sätt Erasmus' enda diktverk, då han faktiskt här skapar en myt: dårskapen är ett personligt väsen med större universellt inflytande än alla föregående gudar då faktiskt ingen levande mänska kan undvara den då all hennes lycka är beroende därav. Hon har som sin frambringare guden Pluto, penningens och vansinnets gud, och hon har utbildats av nymferna Rus och Ignorans, Pans dotter, och i deras följande har Självgodheten, Smickret, Glömskan, Lättjan, Nöjet, Galenskapen, Sensualiteten, Omåttligheten och Sömnen uppfostrat henne. Hon är den oskyldigaste av alla jungfrur, och ingenting ursäktar henne, berättigar hennes existens och gör henne mera oövervinnelig än det faktum att hon är kvinna, vilket avslöjas först i de sista raderna.

Hon omfattas med omisskännlig kärlek av Erasmus, och med samma kärlek beskrives hela den värld som besjälas av henne med frossande kungar, fjantiga politiker, löjliga förnämligheter, narrar och dårar i alla prästerliga kostymer från tiggarmunk till påve, självbedragande vetenskapsmän och skolastiker och inte minst lärda män som han själv som bara lär sig dumheter. För Erasmus badar hela världen i ett sannskyldigt löjets glitter, och genom Erasmus' ögon kan man inte se hela denna tokiga värld med annat än med värme, sympati, medkänsla, kärlek och ett vemodigt leende. Hur galen världen än är så vilar det ett skimmer över hela denna stora universella glada och lustiga galenskap.

I sin skildring når slutligen Erasmus en punkt var han plötsligt tvekar och avstår från att gå längre. Just när han står inför att även ta all gloria från alla kyrkans medlemmar hejdar han sig och säger: "Må ingen tro att jag anklagar goda präster när jag prisar dåliga sådana." Han känner med ens att han är ute på farlig mark och avstår bestämt från att demaskera själva kyrkans högsta ledning. Han har ju själv vuxit upp i kyrkan, alla hans bästa vänner är påvetrogna humanister och troende präster, han kan inte riskera att beröva någon människa tron på hela kyrkan. Och på sätt och vis lägger han därigenom ner pennan: han vågar inte ta steget fullt ut. Denne den friaste av alla humanister erkänner genom sin lojalitet mot kyrkan att han ändå sista slutligen är beroende av den trygghet som denna kyrkas existens innebär. Och mellan raderna läser vi alltför tydligt: "Må någon annan ta på sig det riskfyllda företaget att gå till rätta med själva påven." Och det är denna tidens utkastade handske som Erasmus inte vill befatta sig med som Martin Luther samma år med desto starkare beslutsamhet tar upp med allt det mod som därtill behövs. Och Erasmus säger skyggt: "Lycka till!" och drar sig ur striden innan den har börjat.

Efter dessa avgörande rader blir tonen i "Dårskapens lov" mera seriös. Borta är det underhållande raljeriet, den gyllenskimrande sympatin och den lekande lättfärdigheten, som om Erasmus plötsligt insett situationens allvar. Medan han skrivit denna bok har han kommit till insikt om att denna universalbehärskande dårskap som så lustigt håller världen i gång knappast kan fortsätta. Han inser att hela den underbara tid som han vuxit upp i, som har gjort honom och som han nu genomskådat, inte längre kan fortsätta, då ju även andra liksom han själv måste vakna till insikt om all denna dårskap och finna den förkastlig. Men själv blir han inte den som i bildningshögfärd tar avstånd från det dåraktiga mänskosläktets alla föraktliga svagheter, utan tvärtom driver han sitt försvar av dem till sin spets genom att han ger Dårskapen den oantastliga formen av en kvinna. Kvinnan är ändå oundgänglig, och det vet varje man och inte minst Erasmus.

Därmed preludierar Erasmus på sätt och vis "*das Ewig-Weibliche*" som "*zieht uns hinan*" som även Goethe kommer fram till att kanske är det enda som slutligen i frid kan försona hela mänskligheten med alla sina oliksträvande riktningar med varandra i en enda varm och outsläckt kärleksfamn.

Om ätandet av fisk.

En annan intressant tendens som Erasmus har att uppvisa är en mycket djupt gående känsla för mänsklig rättvisa och demokrati, och denna tendens är tydligare ju mera protestantiskt färgade hans skrifter är. Till exempel i "Fredens klagan" påvisar han, liksom i "Dårskapens lov", att de som mest blir lidande i varje kontrovers är de som ej har någon skuld till grälet, som till exempel alla de som måste slåss och dö i alla de krig som politikerna ställer till med. Erasmus har en mycket lyhörd och känslig antenn för folkets röst, som han alltid ger full talan och som han tydligen anser vara klokare än någon kejsare eller påve, någon ansvarslös ansvarshavare eller politisk beslutsfattare. Och ingenstans kommer hans demokratiska känsla bättre fram än i den kontroversiella dialogen "Om ätandet av fisk", där han än en gång ställer allting på sin spets och belyser det berättigade i att tvivla på allting.

Det är en slaktare och en fiskförsäljare som står för dialogen. Slaktaren påstår att fiskaren kan gå och hänga sig eftersom det snart skall komma en påvlig bulla som tillåter ätandet av kött på alla veckodagar, varpå fiskaren genmäler att han i så fall har all anledning att leva vidare eftersom människor i regel inte tycker om att göra vad som är tillåtet. Därur utspinner sig deras högintressanta samtal om hela den religiösa världsordningen sedd från gräsrotsnivå.

Det kanske intressantaste med denna ökända dialog är att Erasmus här avslöjar sig som en uppriktig tvivlare. Den lutherska schismen har lett till att han har börjat tvivla på kyrkans ofelbarhet, på påvens rätt att exkommunicera, och på alla kyrkliga lagar och dogmer och bestämmelser över huvud. Luther nämns aldrig, men katolicismen avkläds in på bara kroppen, och ingenting lämnas kvar av den. Redan i "Dårskapens lov" och andra skrifter har det tydligt framgått mellan raderna hur ofullkomlig katolicismen i Erasmus' ögon är och att han faktiskt efterlyser ett bättre alternativ utan vidskepelse och avgudadyrkan i form av meningslösa småaktiga kyrkliga bestämmelser och inskränkningar, helgondyrkan och Mariakult med mera, ett alternativ som tar vara på människans rätt till frihet och rättvisa och Jesu egentliga innersta budskap till mänskligheten och inte på parasitiska dogmer som kyrkliga politiker uppfunnit i efterhand för att göra livet svårare för människan och människan lättare för kyrkofurstar att kontrollera. Om inte protestantismen nämns med ett ord, så nämns i stället judendomen, och i jämförelsen mellan katolicism och judendom finner faktiskt både slaktaren och fiskaren att judendomen står sig bättre, då kristendomen blivit ännu mer anfrätt av meningslösa paragrafer än själva judendomen. Erasmus sluter aldrig upp vid Luthers sida men går i stället så långt i sin besvikelse, sitt tvivel och sin religiösa resignation att han nästan tar steget tillbaka till judendomen. Men även här stannar han och tvekar: han går så långt att han åskådliggör möjligheten till att ta detta oerhörda steg, men lika litet som han följer Luther, som han sympatiserar med, tar han parti för judendomen, vars värde han dock erkänner; utan han stannar kvar i mitten och behåller därmed hela sin ursprungliga och oantastliga ojävighet.

Om återställandet av kyrkans enhet.

Erasmus var en gammal man när han formulerade denna impopulära skrift, som bekräftade lutheranernas farhågor om att han var emot dem och för katolikerna och katolikernas farhågor om att han var emot dem och för lutheranerna. Emellertid är han inte för

eller emot någon av dem. Visserligen framhäver han som alltid den katolska kyrkans suveränitet över alla andra kyrkor men aldrig utan att beröva denna kyrka all dess mark under fötterna.

Den enda kyrka han i någon mån icke går till rätta med är faktiskt judendomen, och denna ensam försvarar han mot alla andra. Själva formen för denna skrift är genialisk. Den är en analys av den 84-e psalmen i Psaltaren: "Huru underbara äro icke dina boningar, o Herre!", denna korta men gripande psalm, som är den judiska sabbatens inledningssång. Enligt sin vanliga metod går han i detalj igenom materialet och kopplar ett helt universum av kunskap ihop därmed: att Erasmus var en av alla tiders mest lärda män torde aldrig bli emotsagt; för att efter den breda och omfattande expositionen presentera sin ytterst djupt genomtänkta slutsats av det hela: hur nödvändig toleransen är, och hur all religion måste urarta som inte ägnar sig åt tolerans. Han drar detta tema ur det faktum, att denna underbara psalm komponerats av sönerna till Kora, den med döden bestraffade upprorsmannen, att sönerna kunde skapa sådana fromma psalmer fastän de härstammade från en gudsbespottare. Och han infogar genast i början det slaget i ansiktet på alla katoliker och protestanter, att fastän det var 1500 år sedan Jesus korsfästes, och fastän nästan alla judar tvingats omvända sig till kristendom, så behandlades de fortfarande som fredlösa och utstötta och kallades de med öknamnet "marraner" (svin) just för att de omvänt sig till kristendomen. Under den tid då judarna med våld drevs ut ur Spanien och brändes levande om de stannade kvar, och då Luther i stället för att råda bot på den tyska antisemitismen i stället underblåser den, är Erasmus den ende som vågar fördöma våldet mot judarna.

Egentligen är Erasmus den siste av kyrkofäderna. Den ende efter honom som visat kyrkofaderliga tendenser är engelsmannen Edward Gibbon. Erasmus' tragedi är att han, den enda visdomsrepresentanten i en tid av universell dårskap, aldrig blir tagen på allvar. Han är den ende som klart överblickar sin tids kyrkopolitiska kaotiska situation, som genomskådar såväl kyrkans som Luthers brister och som kan försona dem med varandra, vilket han även försöker göra, men ingen lyssnar till honom. Genom den nya tidens landvinningar med nyupptäckta världskontinenter och en materialistisk vetenskap på frammarsch har mänskligheten blivit för högmodig för att längre orka lyssna till förmaningar, uppmärksamma pekfingrar och följa goda råd. Den enda som säger något vettigt talar för döva öron och blir bara impopulär för att han över huvud taget vågar öppna munnen. Luther kallar honom för kättare, och påven får det intrycket att Erasmus lämnat kyrkan i sticket. Universitetet i Louvain fördömer boken, och endast en rättslärdd förmår förstå boken rätt och använda den som rättesnöre för internationell rättvisesträvan: Hugo Grotius.

Erasmus' recept för fred i världen är det enklaste tänkbara: lämna traditionerna i fred. Låt judarna fira sin Gud på sitt sätt, låt katolikerna få ha sina helgon och sin Maria så länge det inte skadar någon, och låt Luther göra vad han vill med gudstjänsten så länge han gör det i Guds namn. Låt var och en sopa rent framför egen dörr, så blir alla gator rena. Det är bara när folk i sin enfald försöker visa grannen hur denne skall göra det som problem uppstår, emedan grannen bäst kan hålla ordning i sitt eget hus själv. Avstå från alla maktanspråk, ty endast därigenom kan maktens urartande undvikas.

Men vilken politiker tål att höra på sådant? Vilken mäktig kardinal kan uthärda att läsa att grunden till all kyrklig splittring är förfallande moral? Vilken protestant kan tåla att Erasmus förblir katolik? Ingen, och därför tigs Erasmus ihjäl tills han äntligen dör i sin ensamhet och all världsvishet äntligen försvinner med honom.

Shakespearedebatten 37 : *Sir Francis Bacons hemliga anteckningsbok.*

Under åren 1594-96 förde Francis Bacon en privat anteckningsbok som han kallade "*The Promus of Formularies and Elegancies*", vanligen kallad bara Promus. I 200 år förblev den okänd, och den blev inte publicerad förrän 1883. Sedan dess har den utgjort grunden för Baconianernas hävdande av att det var Bacon som skrev alla Shakespeares verk. Denna anteckningsbok består nämligen i avsevärd utsträckning av Shakespeares citat ur pjäser som 1596 ännu inte hade skrivits.

Naturligtvis chockerade detta alla Shakespearebeundrare. Det var det första skottet under vattenlinjen på Shakespeareortodoxin, den sedan 1623 vedertagna uppfattningen att alla Shakespeares verk inte hade någon annan författare än William Shakespeare. Det saknades dock inte heller argument emot vittnesbörden i Promus. Man hävdade, att sådana citat som Bacon noterat i sin anteckningsbok var dagligt tal och uttryck som användes av gemene man och inte alls några unika uttryck för just Shakespeare. Man påpekade att ytterst få av 'Shakespearecitaten' ur Promus stämde exakt med deras motsvarigheter i pjäserna. Man hävdade att någon annan, som stod Bacon nära, hade kunnat ta del av Promus och använda dess slipade formuleringar. Går man in på detaljerna i Promus kan man alltså faktiskt förklara bort det mesta av häntydningen på att Bacon skulle ha varit Shakespeare.

Men man kan inte förklara bort allt. Vissa saker är alltför övertydliga för att kunna ignoreras. Promus är skriven på alla de språk som Bacon behärskade, det är engelska, grekiska, latin, italienska, spanska och franska. Det är exakt alla de språk som Shakespearepjäserna förråder att deras författare hade kunskaper i. Stratfordmannen Shakespeare satte aldrig sin fot i ett universitet, bodde hemma bland alla Stratfords analfabeter tills han var nästan 30, ägnade sig i Stratford enbart åt småaktiga processer och penninggräl med sina grannar samt åt sin mycket äldre fru med deras tre barn och hade i London fullt upp som praktisk teaterman mest inriktad på att göra pengar. Han reste aldrig utomlands och har inte efterlämnat ett enda brev eller en enda bok. Hans egen dotter kunde inte skriva sitt eget namn. Kort sagt, allt tyder på att han var komplett obildad men hade näsa för pengar.

Märkligast i Promus är de talrika citaten ur pjäsen Kung Lear, som skrevs först 10 år efter Promus' tillkomst. Det finns även andra kopplingar mellan Bacon och Kung Lear. Pjäsen bygger på en tidigare pjäs, Kung Leir, med vissa skillnader: i Kung Leir blir kungen inte galen, och hans döttrar försöker inte få honom omyndigförklarad. Strax före tiden för Kung Lears tillkomst hade Bacon 1603 som advokat att göra med ett tragiskt rättsfall: en far höll på att bli senil, och hans två äldsta döttrar försökte få honom omyndigförklarad så att de kunde ta över hans egendomar. Hans yngsta dotter överklagade så långt hon kunde och försökte förgäves hindra att hennes far, Sir Brian Annesley, som tjänat drottningen troget i hela sitt liv, skulle få sluta sitt liv som officiellt stämplad som galen. Mitt i denna kontrovers dog Sir Brian. Hans yngsta dotter råkade heta Cordell.

Om Bacon verkligen skrev Shakespeares pjäser måste han konsekvent ha varit ytterst mån om att dölja detta författarskap, då han i så fall lyckades med detta intill fulländning, så att det till denna dag har varit omöjligt att binda honom till dem. Men det går inte att bortse från möjligheten. I beaktande av allt det andra som Bacon skrev, mest högt strävande filosofiska verk på latin med ambitioner att reformera världen, så kan han ha roat sig med att vid sidan om skriva pjäser som avkoppling, som han då haft alla skäl till att ej vilja låta synas med hans namn vid sidan av sina seriösa arbeten. Vem som än skrev dem, (och ju mer vi får veta om saken, desto tydligare framgår det att det inte var Shakespeare,) hade han allt intresse av att gömma sig. William Shakespeare var troligen den perfekta pjäsmäklaren som fattade vitsen i att bevara hemligheter om de gav honom en förtjänst.

Klart är att Francis Bacon måste ha haft något högst väsentligt att göra med i synnerhet slutredigerandet av Shakespeares verk. Det återstår att få någon klarhet i denna roll - om han var deras författare, retuschör eller redaktör, helt eller delvis.

I nästa nummer skall vi låta John Bede presentera nya argument för William Shakespeare.

Nya rön i forskningen kring Tjajkovskijs död.

Den traditionella förklaringen till den store ryske tonsättarens död har varit, att han skulle ha druckit ett glas okokt vatten mitt i en koleraepidemi. Det har nu visat sig, att de symptom som Tjajkovskij visade i sin sista sjukdom inte tydde på kolera. I stället skulle det ha varit en vanlig högst ofrivillig svampförgiftning. Tjajkovskij skulle då som den enda stora kompositören i musikhistorien efter Jean Baptiste Lully (egentligen Giovanni Battista Lulli, florentinare, som dog av att hantera sin taktstav fel mitt under en konsert, så att han träffade tån, varav följde infektion, blodförgiftning och kallbrand,) ha dött av en vanlig försmädlig olyckshändelse.

Fler dumheter har skrivits om Tjajkovskijs död än om någon annan tonsättares. Man har velat påskina, att han skulle ha druckit koleravattnet helt avsiktligt för att på så sätt sluta sitt liv på grund av olycklig kärlek till en manlig medlem av själva tsarfamiljen. Låt oss här citera en pjäs "Manfred" av okänd författare:

(Manfred utgjuter sig om det dåliga ryktet om honom som eventuellt homosexuell:)

"Alla ungarlar blir stämplade med just det ryktet, som aldrig har kunnat bevisas. Vem var Francis Bacons bedårande gossar? Vad sysslade Sokrates och Alkibiades med? Leonardo da Vinci blev åtalad för homosexualitet, men man kunde aldrig någonsin få honom fälld. Alla vet att jag älskar min fästmö, och att jag ej för henne hem till min brudsäng betyder blott att jag dess mer respekterar och älskar mitt livs enda kvinna. Och Dante kom aldrig vid sin Beatrice. Är då helig vänskap och kärlek fördömd bara för att den är fri från sex?"

Manfred hade kunnat inkludera Tjajkovskij.

Fritänkaren har ofta hårt kritiserats för sin negativa attityd till homosexliberalismen. I ett brev skrev vi följande till en kollega för förtydligande av Fritänkarens hållning:

"Vem som helst kan ju från födseln vara behäftad med en 'avvikande' sexuell läggning, (möjligheterna därvidlag är obegränsade,) och ingen har någon rätt att på något sätt ansätta, förfölja eller förfördela någon för hans/hennes sexuella lägnings skull, hurdan den än är, så länge vederbörande inte ofredar sin omgivning därmed. Att majoriteten är behäftad med en heterosexuell läggning innebär inte att denna måste betraktas som den enda acceptabla, även om den med all rätt kan försvaras som den mest naturliga."

Tack, Tjajkovskij. Din musik är bättre än allt sex i hela världen.

Ahasverus, del 14.

Det var på en enkel krog som jag första gången såg den stackars slarvige försupne mannen. Det var på den tiden då Napoleons fall från kejsare till buse var ett faktum och då Wien förberedde sig för den universellt konstruktiva Wienkongressen. Stämningen var god i Wien. Folk var lättare till sinnes, operarepertoaren var mindre allvarlig och tung, och den allt populärare valsen började slå igenom. Det var som ett andligt töväder som besjälade hela Europa efter att Napoleons lycka kollapsat, och den enda i hela Wien som disharmonierade med denna nya universella glättighet var den pussige försupne mannen som verkade så

frånvarande och nästan till hälften debil. Men samtidigt låg det över hans anlete en sådan sorg och bitterhet, som mest uttrycktes genom de neddragna mungiporna och den envisa butterhetens förmörkade ögonbryn, som var så outsäglig att den vittnade om att detta var en människa mer än någon annan. Och därför fascinerades jag av människans satta och kuttryggiga gestalt.

Hade han rymt från en anstalt? Led han av någon kronisk sjukdom? Var han syfilitiker? Eller var han bara en av Wiens alltför många idioter? Mina gissningar var många men ingen kunde vara riktig. Det visste jag.

Jag kunde se att han satt och skrev. Han verkade fullkomligt glömsk av sin omgivning. Han hade tydligt gått dit i avsikt att få sig ett mål mat, men tydligen hade han glömt att beställa. Till slut slog han kroggästerna med häpnad med att argt skrika till en kypare:

"Herr Ober, varför får jag inte min beställning?"

"Men, min herre, ni har ju inte beställt," svarade den skrämde kyparen darrande.

"Jaså," sade den oborstade karlen och gjorde sin beställning.

Men innan hans beställda lunch hade kommit tog han upp pengar ur fickan, lade dem på bordet som betalning för lunchen, reste sig och gick, utan att ha fått någon lunch. Kyparna gapade efter honom.

Jag reste mig och skyndade efter den planlöst struttande karlen.

"Vad följer ni efter mig för?" vände han sig argt till mig.

"Min herre, ni verkar inte riktigt kry. Ni går in på en krog, sätter er, skäller ut en kypare för att han inte ger er mat som ni inte har beställt, sitter sedan och skriver i en stund och lägger sedan pengar på bordet och går utan att ha ätit er lunch. Så gör inte en frisk människa."

Mannen verkade fullständigt likgiltig för vad jag sade. Han gjorde inte en min av att ens ha hört mig. Han gick buttert och sammanbitet vidare. Så plötsligt stannade han, vände sig åter till mig och sade:

"Följer ni fortfarande efter mig? Vad är det med er egentligen?" Fortfarande skrek han.

"Ni behöver inte skrika så. Jag hör nog vad ni säger."

"Tala högre, karl! Jag hör inte vad ni säger!"

Jag stod mållös. Var människan döv? Var det anledningen till hans excentriska beteende?

"Hör ni inte vad jag säger?" skrek jag.

"Jo, nu hör jag vad ni säger. Vad vill ni mig?"

"Jag vill hjälpa er," kunde jag inte låta bli att säga, men alldeles för lågt.

"Jag hör inte vad ni säger!" skrek han vildare än någonsin, och plötsligt brast hans hjärta. På något sätt bröt han samman, och han tog stöd med ena handen mot ett träd, och ur hans bröst bröt plötsligt fram en skakande konvulsivisk gråt, som var hjärtskärande att åse. Jag tog om hans smala axlar och sade tätt invid hans öra:

"Kom, låt mig följa er hem. Ni är inte frisk."

"Vem är ni?" frågade han något dämpat.

"Tids nog får ni veta det. Men säg nu vad ni heter."

"Vet ni inte det?"

"Hur skulle jag kunna veta det?"

"Kalla mig Ludwig. Mitt efternamn är Beethoven. Van Beethoven."

Så sade han och lät sig omhändertagas av mig. Helt nya känslor genombrusade mitt bröst. Visst hade jag hört namnet Beethoven, och visst hade jag hört hans musik, men jag hade aldrig sett människan eller ens en bild av honom.

Hans bostad var i ett jämmerligt skick. Ingenting var i ordning hos honom. Köket var upp och ner och luktade mögel, surt ris och ruten fisk. Han hade inte haft något hembitråde på några veckor. Värst var oordningen i hans arbetsrum, där notark och andra papper och noter låg i drivor överallt och samlade damm, smuts och skräp.

"Här ser lite oordnat ut," sade han, "men jag har minsann ordning på allt. Och här ser ni mitt hus' härskarinna."

Han visade på klaveret, som stod mitt i rummet. Han satte sig omedelbart och spelade, men den pianomusik han spelade skilde sig helt från vad jag hade hört av Beethovens klavermusik. Harmonierna var mera subtila, melodiken mera känslig, och helheten uttryckte ett vemod som jag inte hade trott Beethoven kapabel till. Mot slutet av sonatens andra sats, ty jag antog att det var en sonat han spelade med något styva fingrar, återkom en gränslöst intim melodi som jag räknade till tre gånger. Det var en melodi så mild och god som tycktes uttrycka en skapande musikers svanesång och slutgiltiga resignation. Efter att ha spelat melodin för tredje gången avbröt han sitt spel och sade:

"Längre har jag inte kommit på denna sonat, som blir min sista. Ty vad kan man sedan mera komponera för piano när man inte alls kan höra dess klanger längre?"

Och han tittade på mig med en blick så vild, så tom och så flammande och förödande i sin ousägliga tragik.

"Varför hör ni så dåligt?" frågade jag dumt.

"Jag hör inte vad ni säger!" skrek han och var arg igen. Jag gick fram till honom och sade honom i örat:

"Vad är det med er hörsel?"

Han väntade en stund och tycktes samla sig.

"I början tog jag mitt öde med ro. Jag gladdes rentav när tonerna inte längre gjorde ont i mitt huvud och njöt av att få mer och mer distans till vad jag gjorde. Det ökade samtidigt min säkerhet och gjorde att jag vågade mera. Så hårda och massiva och överväldigande klanger som jag skrev för orkestern hade jag aldrig kunnat frambesvärja med ett normalt öra. Men genom att min hörsel småningom blev svagare fick jag mer och mer distans till musiken vilket gjorde att jag kunde våga mer och mer och utveckla mitt skapande mer och mer. Men den stora hemiska baksidan av denna yrkesfördel erfor jag när jag plötsligt inte längre kunde höra vissa omistliga ljud i naturen. När jag inte kunde höra vissa fåglar och en vallpojkes flöjt i fjärran märkte jag plötsligt att det hade gått för långt. Men jag kunde inte hindra det från att fortsätta och bli ännu sämre.

Jag hör nästan ingenting idag. Med yttersta ansträngning kan jag uppfatta pianots klanger, men den sista hörseltråden håller på att brista. Det är med min sista hörsel som jag tar ut klangerna till och skriver ner denna min sista pianosonat, som blir mitt farväl till pianot och kanske till hela musiken. Ty när jag inte längre kan höra musiken är mitt liv förverkat. Inga kvinnor får jag älska, och inget skapande får jag sedan mera njuta av. Då är det lika bra att dricka ihjäl sig och dö."

"Så får ni inte tänka. Den praktiska musiken är inte den enda musiken. Man kan fortfarande tänka i musik fastän man inte längre kan höra den. Ni har ju fantasi, kanske mera än någon annan, ty ingen har skapat som ni, och det enda som krävs till att skapa är fantasi. Fortsätt att fantisera och tänka i musik när ni är helt döv, om ni någonsin blir det. Ni skall se, att elimineringen av alla världsliga ljud skall göra att ni som kompenstation skall upptäcka och kartlägga en helt ny musikalisk värld och inleda en helt ny musik, som kanske blir rikare än någon musik hittills. Ni skall se, att om ni helt förlorar hörseln, skall detta blott lösgöra era innersta och mäktigaste krafter och spränga alla fördämningar för er musikaliska prestationsförmåga. Må ni vinna i musik vad ni förlorar i hörsel."

"Jag kan inte höra hälften av vad ni säger, men jag tror mig förstå er andemening. Gud hjälpe mig, om det är sant. Jag skall i alla fall fullborda den här sonaten med hörselns hjälp, så som jag skapat alla de tidigare. Och även om den inte blir mitt farväl till musiken så blir den i varje fall mitt farväl till hörseln."

Och tydligen hade han fått någon idé till hur han skulle fortsätta utveckla den kontemplativa, milda, vemodiga och känsliga sonaten, ty han satte sig genast vid pianot, slog

hårt an några toner för att höra dem, och fattade penna och notpapper med andra handen. Så lämnade jag honom den eftermiddagen.

Jag fick höra den färdiga sonaten någon månad senare. En fjärde gång upprepade han den oändligt gripande melodin i den andra satsen, som blev den sista, men i en dialog med sig själv som tillförde hela sonaten en känsla av tillförsikt, stabilisering och hoppfullhet inför framtidens totala mörker och tröstlöshet. Det sägs att Beethoven förlorade det sista grandet av sin hörsel och sjönk i det totala musikaliska mörkret samtidigt som kejsarna och ministrarna vid Wienkongressen införde Europa i det yttersta andliga och politiska mörkret genom sin fullständigt genomförda reaktion.

Men i Beethovens dövhet fann han ljuset, ty i det mörkret fann han den nya hämningslösa sprudlande rika musik som senare etablerades i världen under namnet av romantiken, mest under ledning av Chopin, Mendelssohn, Schumann och Brahms, och i den Heliga Alliansen, som etablerades i Wien efter kejsar Napoleons politiska sammanbrott, fann även hela Europa ett nytt ljus i hela den romantiska era, som spirade upp i fredens spår, mest inom litteraturen men även inom konst och kanske allra mest genom den nya konstformen baletten. Det var en förunderlig tid av spirituellt nyskapande världen över som varade i tre decennier ända fram till slutet av 1840-talet, då hela den romantiska eran slogs i kras genom socialrealismens genombrott, genom kommunismens födelse i och med Karl Marx, genom Dostojevskijs dom och förvisning till Sibirien och genom materialismens definitiva genombrott. Sådana nymodigheter blev för mycket för sådana andar som Chopin, Mendelssohn, Schumann, Bellini, Heinrich Heine och andra liknande, som alla dog med romantikens idealism.

Så lyder min erfarenhet av Beethovens 27-e pianosonat opus 90, som är hans vackraste, och som samtidigt blev såväl hans avsked till den klassiska musiken som hans preludium till den kommande, romantiska musiken.

Månadens filmer.

"Restoration" belönades med en Oscar för bästa scenografi, men den överdådiga praktiken och den måleriska estetiken till trots, som utmärker varenda scen och bild i denna film från början till slut, är filmen mycket mer än bara prakt och skönhet. Den historia den berättar, om läkaren som sviker sitt kall för att bli en narr i konungens och kapitalismens förgård, och som går så upp i sin löjligen fåfänga att han tar konungens nåd på allvar och tar sig friheter, så att han för sin oförskämdhet berövas allt och ställs på bar backe i ett totalt karriärhaveri, varpå han den hårda vägen genom Londons brand 1666 och pesten, som härjade då, återfinner sitt livs röda tråd, återupptar sitt seriösa läkarkall och äntligen blir en mogen, riktig läkare, är egentligen en ytterst moralisk saga med mer pekpinna än plats för skratt. Kungen, Charles II, spelas ypperligt av en av vår tids mest pålitliga skådespelare, Sam Neill, som nästan är oigenkännlig i denna praktroll som kungligt pokeransikte, medan de andra aktörerna, som i alla engelska filmer, bland andra Hugh Grant som odräglig konstnär, Meg Ryan och Polly Walker som läkarens damer och Robert Downey Jr som den stackars läkaren, även de är 100%. Michael Hoffman gjorde filmen.

Sally Potter har inte gjort många filmer, men hon gjorde sig genast ett stort namn genom sin första, *"Orlando"*, för en åtta år sedan, som tillägnades Englands kanske största filmskapare någonsin, Michael Powell och Emeric Pressburger. Hon har en helt udda stil som koncentrerar sig på allt utom det dramaturgiska: stämningar, dekor, musikillustrationer, stillbildseffekter och talande tystnader. Allt detta utmärker även hennes senaste film, *"The Man who Cried"*, en mera gripande film än Orlando men svagare. Filmkritiker har påtalat att hennes regi av skådespelarna gett dessa för stor frihet på bekostnad av verbal pregnans, och de har rätt. Emellertid räddas eventuella brister hos skådespelarna av en av dem: Kate

Blanchett, som är den som gör hela filmen i sin praktfulla gestaltning av en stor och generös rysk glädjeflicka av översvallande dimensioner. De andra aktörerna är också bra men ingen av dem lysande.

Däremot är historien minst sagt hjärtknipande. Redan inledningsscenen anger tonen, där hjältinnans pappa sjunger tenorarian ur "Pärlfiskarna" - på jiddisch. Han emigrerar från västra Ryssland till staterna och lämnar sin mor och dotter kvar i byn, som snart hemsöks av alla 1900-talets östeuropeiska fador. Filmen berättar sedan historien om dotterns flykt med det ständiga målet för ögonen att återfinna fadern i Amerika.

Huvudaktionen äger rum i Paris, där Suzie (huvudpersonen) lär känna zigenarna. Alla filmens suveränaste scener är med zigenarna, vare sig de festar och dansar, sjunger och dricker, har hästuppvisningar eller uppträder på något annat sätt. Johnny Depp är den främsta av dem, han har anställning på Suzies judiska teater som hästkarl där hans jobb är att se till att hans vita häst sköter sig på scenen (vilket den inte alltid gör, varvid den odräglige italienske tenoren får anledning att utveckla alla sina mest osympatiska och fascistoida sidor, i synnerhet när hästen bajsar ner scenen mitt under hans största aria med fullsatt hus,) han säger nästan inte ett ord under hela filmen, men det är bara han som gråter. Suzie lyckas fly med sin stora ryska väninna, men zigenarna blir kvar - och vi vet vad nazisterna gjorde med dem under andra världskriget, hur musikaliska de än var och hur väl de än kunde spela och uppträda till och med under nazisternas egna fester.

Visst är filmen sevärd och minnesvärd. Men med en sådan kanonhistoria hade mycket mer kunnat göras av den.

Av något äldre datum men inte mindre sevärd var Sidney Lumets "*The Verdict*" med Paul Newman i kanske sitt livs roll som brännvinsadvokat i ett hopplöst fall mot själve James Mason som den totalt korrumpade motadvokaten. Ingen kan göra bättre rättegångsfilmer än Sidney Lumet.

Några klassiker måste också nämnas. Josef von Sternbergs första amerikanska film med Marlene Dietrich från 1930 hette "*Marocko*" där hon fick spela mot en ung och ridderlig Gary Cooper, men inte gick det bättre för Marlene för det - i slutscenen driver hon ensam ut i öknen medan hennes förtvivlade make, Adolphe Menjou, förgäves sörjer över hennes vansinne. Men Sternberg var ett geni, och han lyckas till och med göra en så förtvivlad tillställning till en visuell klassiker för alla tider - mera dock med hjälp av Marlene än Gary och Adolphe.

Roligare var då "*Von Ryans express*", en krigsfilm från andra världskrigets slutskede i Italien med Trevor Howard och Frank Sinatra i praktroller som ett fånglägers officerer, som kapar ett tåg på väg norrut, varpå de åker gatlopp genom hela Italien och slutar i Alperna under ständigt mer rafflande omständigheter, tills Frank Sinatra stupar mitt i sin sista överansträngning. En hejdundrande maskulin film - filmens enda kvinnoroll är av tragiskt-förrädisk slag, och det blir Frank Sinatra själv som skjuter henne till slut i filmens enda svaga ögonblick. Roligare kan man ha med kvinnor - skyll på manuset.

"*Kapten Corellis mandolin*" är en utsökt underhållande och spirituellt roman av Louis de Bernière, som trots sitt franska namn är engelsman. Historien har han fått från sina föräldrar, som tjänstgjorde i Grekland i samband med andra världskriget, och mycket om inte det mesta i romanen är autentiskt, inte minst den skakande skildringen av tyskarnas framfart, som även utgör romanens enda chockerande element. Men just för att romanen i övrigt är så oändligt charmerande och älskvärd i sin suveräna idyll framstår brutaliteterna som desto mer uppskakande. Detta finns även med i filmen, om än filmen skiljer sig ordentligt från boken.

John Madden har regisserat och givit boken sin alldeles egna tolkning. Många idylliska element är spårlöst försvunna, och i stället har Madden givit tillställningen en mer melodramatisk och nästan allvarlig karaktär alltigenom. Nicolas Cage, som spelar kapten Corelli, blir aldrig helt övertygande i sin munterhet, om än han för övrigt gör rollen med den

äran. Mer övertygande är Christian Bale som Mandras, Pelagias trolovade; och Penelope Cruz är utan konkurrens som ensam primadonna, endast flankerad av den oöverträffbara veteranen Irene Papas som Mandras mamma. Men priset tas ändå av John Hurt som läkaren, Pelagias far, som berättar hela historien och är den enda realisten.

Kanske det är just genom att John Madden har gett filmen ett helt annat grepp än vad boken har som han har lyckats frambringa ett mästerverk i sin egen rätt. Man glömmer inte dessa scenerier, fullkomnade genom en expertdramaturgi som endast engelsmän kan åstadkomma. Underbarast är dansscenen, där Pelagia släpper loss för enda gången i hela filmen. Och trots alla fasorna har filmen fått ett övertygande lyckligt slut, och man lämnar bion med just det välbehag som man går på en film för att få som belöning. Kort sagt, för ovanlighetens skull har vi här både en bok och en film som berättar samma historia men på så olika sätt att de i uppbygglig bemärkelse kompletterar varandra. Det är både en film och en bok att älska

Kalender, november 2001.

3	200-årsjubiléet av Vincenzo Bellini.
6	Filmregissören Mike Nichols 70 år, (bl.a. "The Graduate" 1967).
7	Sopranen Joan Sutherland 75 år.
9	40 år sedan Brian Epstein upptäckte The Beatles.
10	130 år sedan Stanley fann Livingstone.
11	Fjodor Dostojevskij fyller 180 år.
23	Manuel de Falla 125 år.
27	Alexander Dubcek skulle ha fyllt 80. Anders Celsius 300 år.

Hälsoresan, del 1.

Det svåraste med att resa bort är alla de nödvändiga förberedelserna. Man vill ju inte lämna allting i kaos efter sig, då man ju inte heller vill återvända till något under bortavaron multiplicerat kaos. Så det är bäst att göra rent hus, kasta ut all skit, diska kastrullerna, lämna tillbaka alla bibliotekslån, besvara alla brev, betala alla räkningar, dammsuga, och, det svåraste av allt, rensa skrivbordet. Allt detta tar minst tre fulla arbetsdagar i anspråk, så det är bra om man sedan kan resa iväg på en måndag.

Det kunde inte jag, ty det var min 50-årsdag. Just därför hade jag velat försvinna just den dagen, men allting gick fel. Det gick inte att få biljetter förrän till tisdag, och min gratisannons i Göteborgs-Posten, som GP själv erbjudit mig, blev fel. Jag hade skrivit "Bortrest" i annonsen. Detta enda ord, annonsens enda viktiga upplysning, ströks. Sålunda fick hela Göteborg stora skälvan på söndagen när alla plötsligt fick se min bild i tidningen och fick för sig att de måste skicka mig blommor och ringa ner mig, just allt sådant onödigt besvär som jag till varje pris önskat bespara omvärlden. Och vem vill väl ha världens vackraste blommor bara för att genast nödgas resa ifrån dem för att låta dem dö?

Även tågtrafiken i Sverige fungerade dåligt. Alla X2000-snabbtåg skulle justeras och extraundersökas för att det uppstått något tekniskt fel någonstans. Följaktligen hade många tåg blivit inställda, bland annat mitt tåg mellan Malmö och Köpenhamn.

Men över bron kom man till slut, och ful var den. Utsikten bestod av Skånes vederstyggligaste landmärke kärnkraftverket i Barsebäck, Sveriges svåraste utmaning mot Danmark sedan slaget vid Lund för 325 år sedan. Av Malmö och Köpenhamn såg man

ingenting. Några flacka gräsöar i sundet, och resten var bara grått vatten. Inte ens himlen såg man, då tåget kör under vägen och som i en tunnel med springor hela vägen. Denna Öresundsöverfart är lika trist och oinspirerande som den vid Helsingör är underbar.

Sundpilen skulle ta 35 minuter men tog 55. Även tåget Köpenhamn-Hamburg försenades ordentligt från början ”på grund av tekniska problem”. Det lät precis som rymdfärjan. Till slut fick de byta ut loket. Förseningen blev bara 40 minuter, men det var alldeles tillräckligt för att katastrofen skulle bli fullständig för alla som skulle byta till lokaltåg till exempelvis Wuppertal. Två svenskar satt vid mitt bord. Den ena skulle till Weimar, den andra till Wuppertal, och Wuppertalsvensken hade ordnat så att han skulle bli hämtad med bil ett bestämt klockslag i Essen. Han hade inte telefonnumret till dem som skulle hämta honom. Han var mycket nervös. Tågpersonalen bekräftade att hans tåg till Wuppertal från Hamburg inte skulle vänta på honom, och de beklagade förseningen.

Jag och Weimarsvensken fick i alla fall 20 minuter på oss i Hamburg varunder man åtminstone (under stress) kunde trycka ner en plasttallrik färdigtuggad spaghetti med dito plastsmak. Frågan var om det var värt det. Vårt tåg vidare söderut hette sedan betecknande nog Rudolf Diesel fastän det var elektriskt. Vädret stormade och var ruskigt, men vi var åtminstone i kapp med tidtabellen - i motsats till Wuppertalsvensken, vars öde vi aldrig kommer att få någon klarhet i.

Det regnade och stormade hela vägen till München och var hur dystert som helst, och tåget var modernt, sterilt och avskräckande. En amerikan satt mitt emot mig. Det visade sig att han satt på fel plats. ”Men det här är ju plats nummer 58,” envisades han och visade på sin biljett där det stod tryckt 58. ”Jo, men det här är andra klass,” sade konduktören. ”Er plats är i första klass.” - ”Är inte det här första klass då?” sade amerikanen dumt. Jag förstod honom fullkomligt. Den tyska standarden är så överdriven, att allt är första klass, och det finns inget utrymme för någonting annat. En fattig resenär har ingenting i Tyskland att göra. Han känner sig bortkommen och utesluten överallt. Detta land är inte gjort för honom. I ett rikt land finns det ingen fattigdom och får det inte finnas några fattiga - de är uteslutna från början och har ingen chans. Allt är första klass, till och med för amerikanen. Själv har jag aldrig kunnat känna mig hemma i Tyskland. Det har alltid varit ett land för mig att bara fortast möjligt resa förbi helst utan att stanna. (En kopp kaffe i tågbaren kostade 5 mark och 20 *pfennig*, exklusive serveringsprocenten.)

Ungern var som en annan värld - allt var strålande solsken, och man kände sig hemma direkt. Men det märktes, att det även här var på väg åt fel håll. Alla gamla sittbänkar var avlägsnade från stationen. Folk fick inte längre sitta på perrongerna och vänta på sina tåg. Mjölk i kaffet kostade 20 forint extra. Och så vidare. Tysk EU-ordning var på väg in även här.

(forts. i nästa nummer.)

Festresan, del 6 : Doktor Sandy har ordet.

Det hade varit min bästa bulgariska vistelse sedan den allra första 1991. Fem underbara dagar hade kulminerat med den underbara vistelsen vid Bajkalsjön långt fjärran från vimlets yra, och vi hade även en värdig avslutning med förevisning av mina diabilder från Ladakh hos Polyglotos med rödvin och både brokig och bråkig publik - alla talade hela tiden i mun på varandra på bulgariska, franska, engelska och tyska, så det var ingen idé att förklara något. Publiken visste ju allting om Ladakh bättre själv. Emellertid fick jag lova Nina att producera en artikel om Ladakh på engelska med bilder, som Polyglotos skulle se till att blev publicerad. Därmed var grunden lagd för ett utvecklat samarbete i framtiden.

Dessutom hade vädret varit kanon. Tidningarna talade om julitemperaturer. Våren exploderade så att alla allergier erupterade på en gång. Överallt nös man epidemiskt. Ändå var

inte mycket grönt ännu, men när man kom in i Turkiet blev det grönare. Ändå var det betydligt kallare där.

Doktor Sandy var på gott humör ehuru han ej hade de bästa nyheter:

”Du kommer till Turkiet i ett dystert ögonblick (*”dismal moment”*). Ekonomin är på väg ner i en brantare utförsbacke än i hela världen för övrigt, och vår kloka reformregering trampar vatten för att överleva. Om den faller är det ute med Turkiet.”

Han tog mig med till hjärtat av Konstantinopel till lunchrestauranggatorna, där alla vanliga turkar går och äter, och vi intog en enkel lunch utan åthävor.

Jag var genast ivrig att få höra allt om hans syn på den aktuella Balkansituationen med ryssar involverade bland albanerna och Amerika i Bulgarien. Han kände mycket väl till den senaste rysk-bulgariska diplomatkrisen och skrattade åt den. ”Bara trams,” sade han, *”nur Kwatsch!”* Han tyckte att detta tyska ord var det rättaste för situationen. ”Alla diplomater är spioner. De har just ingenting annat att göra. Det är vad de har betalt för. Då och då får regeringarna för sig att de behöver ge någon annan regering en spark i ändan, och då sparkar de ut diverse diplomater, som alltid är lovligt villebråd just för att de har immunitet. Man kan behandla dem precis hur som helst bara det inte är fysiskt. Så vad är diplomatstriden Bulgarien-Ryssland? Bara ett bråk i en sandlåda, där barnen trampar sönder varandras sandkakor. Efter en timme är det glömt.

Men visst är det intressant att Bulgarien rycker så starkt framåt och redan ligger långt före Rumänien. De har haft tur med sin liberala regering med några mycket fiffiga krafter i ledningen. Men grekerna är inte helt glada åt det. De hade helst haft Bulgarien kvar på säkert avstånd på andra sidan sina berg. Bulgarerna älskar grekerna, men grekerna ser bulgarerna nästan som turkar, bara något mindre hotfulla.

Det blir aldrig någon ny konflikt mellan Ryssland och Amerika. Båda har vuxit ifrån det. Däremot tillspetsas hela tiden läget Amerika-Kina. Där byggs det upp ett nytt kallt krig. Amerika ser mer och mer Indien som sin allierade i Asien utom Japan och Sydkorea, medan de blir mer och mer medvetna om hur farliga positioner Kina skaffat sig i Pakistan, Burma och Nepal. Maoisterna i Nepal kan mycket väl destabilisera hela subkontinenten. Så länge militärdiktaturen i Burma är kvar med sitt oerhörda monopol på obegränsad drogtillverkning där, och så länge Nepal har problem med maoistgerillan kan den kinesiska faran inte överdrivas. Bara Pakistan börjar bli tämligen tandlöst trots sina bomber men mest emedan de börjar få problem med sina bråkiga grannar talibanerna, som de själva etablerade med amerikanska vapen. Där har Amerika ett annat rötsår i benet: talibanerna hade aldrig kommit till makten om inte självaste CIA hade gett dem obegränsat stöd under 80-talet. (sagt i mars 2001. red. anm.)

Men den största faran för Amerika är något helt annat. Det är inte drogtrafiken och våldet. Det är den förfallande matkulturen. I katastrofalt hög grad har Amerika övergått till renodlad skräpmat. Fler och fler äter bara hamburgare med ketchup, dricker bara gasade läskedrycker och späder ut det med kaffe och sprit och förstör sedan kvällarna framför TV med chips och jordnötter, pizza och whisky. Man kan inte leva ohälsosammare. Och det syns på dem. Vandra på en gata i New York, och vad ser du? Svampiga slamsmassor. De kan inte ens gå, utan vaggas och skvalpar fram. Denna växande överviktighet på skräpmat i västvärlden är rentav katastrofal.

Samtidigt förstör de sig själva mentalt med att låta sig hjärntvättas av sina TV-apparater. Inte konstigt att hela samhället blir schizofrent och odugligt! Att läsa en bok kräver en ansträngning och koncentration och utvecklar hjärnan, men TV bara tar utan att ge något tillbaka. Mest tittar folk på TV för att döda sin tid. Det är i praktiken att ta kål på sina liv och döda sig själva. Naturligtvis blir de lätt schizofrena psykopater. Naturen har inte ämnat människan till sådant.”

Här drog doktor Sandy sin stora föreläsning om schizofreni, som jag har bearbetat i ett annat sammanhang. (nr. 96)

Vår lunch var angenäm och intensiv trots det dystra vädret med en sol som bara lyste med sin frånvaro över den kroniskt havererande turkiska ekonomin och dess kriser med ständigt nya känningar av inbördeskriget i Kurdistan, ty vi gjorde det bästa av saken, - åt gott och var glada. Och det är egentligen det bästa man kan göra åt något här i livet, åtminstone enligt doktor Sandy.

(forts. i nästa nummer.)

Hårda bandage i Himalaya, del 9 : Darjeelingstress.

Det var i alla fall inte mindre än 13 grader i rummet när man vaknade. Det heter ju att det enbart är hälsosamt och stärkande att sova i kalla rum, även om man hostar lungorna av sig och snörvlar som en lungsiktig flodhäst. Åtminstone kanske man med tiden blir en smula härdad, när någon gång alla plågorna tar slut.

Det värsta med att ständigt snörvla och få hostattacker enligt recept i akt III i *La Traviata* varje kvart i ett land som Indien är att man socialt är fullständigt utslagen. Man kan inte umgås med folk, och man kan inte ge sig ut på lockande företag på grund av den överväldigande risken att ytterligare försämra det allmänna hälsotillståndet. Därför hade jag rusat genom hela Garwhal och Kumaon och inte banat några nya vägar och låg i Darjeeling så långt före tidtabellen - där jag kunde göra ännu mindre; ty med Darjeeling drunknande i dieselavgaser förvärrade genom giftiga dimmor och iskalla molnskyar utan vind är risken 101-procentigt obefintlig för att någon sjuk någonsin ska kunna bli frisk.

Jag var bjuden till David klockan 10. Före det försökte jag aktivera litet email-trafik. Det finns cyberkaféer överallt i Darjeeling, minst 6 stycken, och alla tycks fungera tillfredsställande. Precis när vi skulle börja blev det allmänt strömavbrott. Det hade inte kunnat komma mer lämpligt.

David kommenderade mig att spela piano medan han utförde ett porträtt av en betalande klient. Pianot var imponerande genom att de stumma tangenterna aldrig var de samma: rätt som det var kunde en helt ny ton bli stum medan en gammal stum plötsligt lät igen. Så drog jag lite Bach- och Händellåtar, lite Schumann och Schubert, lite Chopin-potpurrin och slutligen lite Beethoven. Klienten satt som en stenstod av förtrollning medan målaren arbetade intensivt. På en och en halv timme var porträttet färdigt. Pianot hade varit bäst för Bach, men vad som tog mest skruv var Beethoven. Den sista satsen i den 17-e sonaten förfelar aldrig sin verkan, inte ens på ett ospelbart piano.

Sedan var det bara stress för resten av dagen. Upp och ner mellan olika myndigheter på toppen och i botten av staden för att få ett Sikkim-tillstånd och ett hektiskt jagande efter ett cyberkafé som fungerade: i tjugo minuter kämpade vi på ett av dem för att åtminstone få en inloggning. Det lyckades inte.

Klockan 4 hade jag mitt Sikkim-tillstånd klart. När jag då gick för att köpa bussbiljett till Gangtok visade det sig att inga bussar skulle gå dit på fyra dagar: alla bussar hade tagits i anspråk av ett större turistsällskap för en resa till Bhutan.

Klockan 5 var det dags för ett nytt möte hos David. Då avslöjade han sina verkliga avsikter med mig: han ville skissera mitt porträtt. Naturligtvis hade jag ingenting emot det.

I en och en halv timme fick jag sitta där och läsa i en bok om Dalai Lama medan denne superbe konstnär fångade min filosofiska själ i pastell, där han i sin realism tycktes lyckas med att få med vartenda hårstrå och vartenda skäggsstrå. Det var något i min uppenbarelse som han från början fångslats av idén till att försöka avbilda, och han lyckades. Porträttet visar mig i rak profil, en vinkel som man aldrig kan se sig själv i på något sätt, med blicken ner i en bok

och med bara främre halvan av huvudet synlig i en filosofisk-poetisk inåtvändhet med djup koncentration - den totala motsatsen till ett passfoto. Jag har aldrig tyckt om att bli fotograferad, men inför att bli avporträtterad under timmar av orörlighet kände jag mig märkvärdigt ledig och obesvärad. Naturligtvis fick jag hur mycket te och kaffe och kakor jag ville samtidigt, för att jag skulle hållas lugn. Inte en gång bad han mig ändra eller korrigera min ställning.

Efter sittningen ville han ge mig porträttet. Jag vägrade ta emot det, ty i mitt bagage skulle det bara fara illa. Han fick behålla det själv, men han lovade att vid tillfälle skicka ett fotografi av det.

Vi blev hemskt goda vänner. Vi hade mötts av en slump, i morgon skulle jag till Sikkim, och själv skulle han på måndag lämna Darjeeling. Detta var vårt sista möte för en oöverskådlig framtid, men samtidigt bäddade detta möte för en långvarig och varm vänskapskontakt.

Han hade vuxit upp i Darjeeling och bott där ända till 1987, då oroligheterna bröt ut och nepalesiska ungdomar mellan 15 och 20 år brände ner halva staden och gick fram som skenande bärsärkar. Fram till dess, menade David, hade Darjeeling varit det absoluta paradiset. Plötsligt hade det sedan förlorat sin oskuld, han var då 21 år, och han hade aldrig mer känt sig hemma där efter det, även om hans familj fortsatte att bo kvar.

Två skapande själar hade funnit varandra och mötts i ett ömsesidigt skaparutbyte som i en hjärtlig andlig omfamning för att sedan genast skiljas åt igen och kastas ut åt helt olika håll i världen. Sådant inträffar hela tiden, och det är bara att tacka och ta emot när sådana gudagåvor erbjuds, som måste betecknas som de högsta som kan existera; ty närmast Skaparen själv står de skapande konstnärerna, och när två sådana möts i full förståelse för att de båda är på rätt väg fylls himlen plötsligt av inte endast pegaser utan även flygande enhörningar.

(forts. i nästa nummer.)

Den definitiva Ladakhresan, del 2.

Vädret var gott i Ladakh. Det hade kommit föga regn och snö under vintern, men juni hade i stället bjudit på förvånansvärda mängder regn, så att Ladakh i år (i motsats till förra året) inte led av någon vattenbrist. Inte heller hade det hänt något upprörande med utgångsförbud och annat sådant i följe, och militärerna i Ladakh höll sig diskreta. Ordningen var god.

Tragedin i Rangdum förra året (med två munkar och en tysk turist ihjälskjutna av militanta Kashmirdesperados) hade lett till en överenskommelse mellan regeringen och klostret i Rangdum att Kashmiris inte skulle få passera där mera, då marken tillhörde klostret. Denna överenskommelse hade plötsligt tagits tillbaka av Mother India, så att nomader från Kashmir åter kunde passera Rangdum med den ursikten att marken tillhörde alla. Detta löftesbrott hade lett till en generalstrejk i Leh under en dag - det var allt.

Min andra dag i Leh föll alla bitar på plats. Jag återfann kontakten med alla mina gamla vänner, Ali Rahi var kvar på sitt gamla stamställe och bjöd mig genast på te medan vi drog upp riktlinjer för min kommande Likir-Lamayuru-Mangyu-promenad, när jag uppsökte min gamle vän Pwangdus Kalon i det bortersta huset längst bort i dalen närmare Phiyang bjöd han mig utan vidare på lunch med sin gamle 84-årige spänstige far medan vi drog upp riktlinjerna för framtiden inför hans blivande meditationscenter, som skulle börja realiseras inom två år, och även Muhammed bjöd mig på te vid sin butik medan han klagade på alla turister som bara kom och tittade men aldrig köpte - den goda säsongen med fler turister än någonsin och gott väder och ingen vattenbrist hade tydligen inte påverkat honom.

Och med det Glada Gänget på Lung Snon drog vi upp gemensamma planer inför vår störtdykning ner i Nubradalen. Det gick bussar dit bara tre gånger i veckan, och nästa gick om två dagar. Vi fick resan till rövarpris - tillståndet för fem personer till bara 300 rupier och bussbiljetter till 70 per person - denna vådliga resa över världens högsta farbara pass och ner i Indiens Grand Canyon skulle bara kosta oss 45 kronor per person. Det Glada Gänget var det unga paret från Colombia Julio och Paula, argentinaren Juan och den stora fryntliga ryskan Anna utom jag.

På gatan stötte jag även ihop med Becky, min kanadensiska reskamrat från förra året, hon som felade så bristfälligt på sin violin, som berättade att Helena väntades till Ladakh den 4 augusti - om nio dagar. Hennes makes sjukdom i England hade hållit henne kvar där så länge.

Kort sagt, vi var ett lysande sällskap i Leh, och allt tycktes klaffa för oss och gå oss väl i händer - så länge vädret höll.

Så vi infann oss punktligt fredag morgon klockan 7 enligt instruktioner för att köpa de biljetter för lördagen som inte var till salu tidigare. När vi stod vid biljettluckan prick 7 var alla biljetter slut. Allt hade sålts ut i förväg innan biljetterna officiellt hade varit till salu. Det var ingenting att göra.

Vi fick hitta på något annat och glömma 45-kronorsresan. Enda alternativet var en tre dagars jeeptur med fastslaget program omfattande hela Nubra. Priset var 290 kronor. Det var fortfarande rimligt, även om det var en bit avlägsnat från 45-kronorsmöjligheten. Fördelen med jeepturen var att vi kunde stanna och fotografera var vi ville och dessutom få se hela Nubra - vi var icke begränsade till Diskit och Hundar, som vi hade varit med den billiga bussen.

Andra bakslag var de ständiga strömavbrotten, som gjorde all email-trafik praktiskt taget omöjlig, fastän de som kände sig tvungna kunde sitta i fem timmar och krampaktigt försöka komma fram till en uppkoppling bara för att sedan uppleva ett strömavbrott eller en fränkoppling av misstag utan att ha fått läst eller sänt ett enda brev. På mitt hotell stängdes strömmen alltid av till natten (centralt) omkring klockan 11, ibland halv 11, så därefter fick man arbeta vid stearinljus. Turismen och trafiken hade hårdnat betydligt sedan förra året, även om vissa gator spärrats av. En cyklist i full fart i en nerförsbacke körde på mig bakifrån så att han själv tumlade över ända. Han var mycket ledsen över att ha gjort min högra arm obrukbar för någon tid medan han själv klarade sig utan skramor och genast fortsatte i full fart utför.

Men vi kunde inte klaga. Vädret var det bästa tänkbara, maten var den bästa tänkbara, sällskapet och värdskapet var det bästa tänkbara, och ingenting fattades - utom understundom elektricitet och varmvatten.

(forts. i nästa nummer.)

Kloster och kluster i Ladakh, del 11 : Phiyang.

Nästa dag stod Phiyang på programmet med dess festival. Det var lätt att med buss ta sig till denna underbart vackra och gröna dal med klostret i tillbörlig ordning krönande hela landskapet. Festivalen med de dansande munkarna utklädda till fantastiska missfoster och uppträdande med stor humor var förvisso en sevärdhet. Alla människor var där för att bese spektaklet, och runt klostret hade man riggat upp tetält, matbepisningar och hundratals försäljningsstånd med det vanliga krimskramset, så att det hela mest liknade den stora basaren i Leh. Då och då kom det utklädda munkar ut i publiken och omfamnade gärna utländska turister och bekransade dem hjärtligt med generösa katasjalar, varpå de mitt i omfamningen viskade i turistens öra: "*A donation?*" Naturligtvis kunde vilken turist som helst inte med annat än att betala. Så fort han betalat tog munken katasjalen tillbaka och antastade nästa turist med samma överväldigande och oemotståndliga generositet.

Phiyang byggdes av en av Lehs kungar för 400 år sedan som bot för att han låtit beröva sin äldre bror synen, så att denne nödgats avstå tronen åt den brottslige. Det är tvivel och tvekan underställt om detta kloster räckte som bot för ett sådant ärelöst dåd.

Det regnade hela denna dag, men munkarna dansade ändå. Det blev avgjort kallare, och för första gången frös man. Inte heller utlovades några ljusnande utsikter. På busstationen sades det att det skulle dröja tio dagar innan Manalivägen kunde öppnas igen. Även min agent avrådde mig från att försöka Manalirutten och tillrådde i stället den fyra dagar långa Srinagaromvägen.

Men jag hade köpt stackars Daniels värdelösa biljett av honom till Manali, och om den inte kunde användas borde man kunna få pengarna tillbaka. Klockan sju på kvällen sades det att denna möjlighet skulle uppenbara sig vid busstationen. Jag såg redan på avstånd en stor folkhop av mycket upprörda kvarhållna resenärer som ville ha pengarna tillbaka. Den ansvarige direktören var en liten rund man som stärkt sig ordentligt med rom för att kunna handskas med denna delikata situation som andades hot om lynchning. Hans pittoreska och anmärkningsvärt vittomfamnande stank av rom överträffade dock lynchstämningen.

Man hörde de mest förfärliga historier. Ännu på måndagen, när man redan visste att vägen var obrukbar, hade det sålts biljetter och hade det till och med släppts iväg en buss i en fantastisk chansning att det kanske skulle gå. Den bussen fastnade i en forsande lervälling, och alla passagerarna måste vada ut med muddret upp till bröstet för att klara sig och småningom ta sig tillbaka till Leh med litet mer än livet i behåll. De kom fram på tisdagen.

Direktören återbetalade emellertid samtliga havererade biljetter utan att ställa några frågor. Rommen hade gjort susen. Jag tackade och skakade hand med honom och bad om ursäkt för allt obehag han hade vållats, varpå han till och med presterade ett leende.

Även flyget var drabbat. Det gick inga plan denna dag, och de två svenska flickorna på Lung Snon som avslutat sin arbetsmånad blev sittande kvar. Köerna och väntelistorna var förfärliga, och svenskorna hade bara kommit med på väntelistan.

(forts. i nästa nummer.)

Lamayuruförslaget, av Johannes B. Westerberg.

Ideella frågor har varit mitt hela liv, och därför är jag sedan nio år i Himalaya. Mitt största engagemang är i den tibetanska frågan, för den ovärderliga tibetanska kulturen, dess överlevnad och Tibets självständighet.

Kapitalismen har spelat ut sin roll. Det har visat sig, att den kapitalistiska vulgärkulturen är ohållbar i längden. Det går inte att exploatera världens tillgångar i all oändlighet och göra pengar därav utan att det blir bakslag i form av framför allt miljöförstöring och sociala orättvisor. Detta insåg redan Karl Marx och drog sina egna felaktiga slutsatser av problemet och utnyttjade situationen till att skaffa makt åt sina älskade proletärer. Det skapade en ohälsosam motsats i den kommunistiska diktaturen, som lever än idag i Kina med sin totala centralstyrning och sitt intoleranta bekrigande av alla ideologier och idéer utom den kallt och cyniskt materialistiska. Materialismen är grunden både för kapitalismen och för marxismen, dess extrema motsats. Materialismen infördes kanske av filosofen Sir Francis Bacon, samtida med Shakespeare, när han hävdade att människans materiella välfärd var viktigare än hennes andliga välfärd, som följaktligen kunde ignoreras. Men det är alltid farligt att bortse från någonting mänskligt över huvud taget.

Både kapitalismen med det hårda hänsynslösa samhälle som den har lett till har misslyckats liksom kommunismen med dess omänskliga förljugenhet och diktatur. Kina kallar

fortfarande sin ockupation av Tibet 1950 för 'en fredlig befrielse' av Tibet, en fredlig befrielse som innebar en hittills 50-årig förföljelse och förtryck och försök till utplåning av tibetanernas identitet, kultur och religion, en massiv förstörelse av 6246 av Tibets 6259 kloster och tempel, överlagt mord på 1,2 miljoner tibetaner eller en femtedel av hela dess folk, och en massinplantering av kineser i tibetanernas land bara för att undantränga tibetanerna och med våld sinofiera Tibet, så att Tibet aldrig mera skall kunna bli tibetanskt. Detta är den kommunistiska diktaturens verklighet: en nationalegoistisk hänsynslöshet och omänsklighet utan gränser, precis som Hitlers nationalsocialistiska Tyskland och Stalins Gulag-Sovjetunion.

För att rädda sig själv tillgriper nu Kina desperat kapitalistiska medel för att föra sin sak vidare, så att Kina nu tvångskapitaliseras i forcerat tempo, så att allt hastigare de nya sociala orättvisorna i Kina växer kommunistpartiet över huvudet. Det gäller inte bara förföljelserna och försöket till utrotningen av meditationsrörelsen Falun Gong, det gäller hela fackföreningsrörelsen med dess förgreningar över hela Kina, det gäller Kinas största religion buddhismen, det gäller alla kristna, och framför allt gäller det alla Kinas bönder, som utsätts för ett allt absurdare skattetryck som de måste reagera emot. Det röda skynket som alla kommer att resa sig mot är den av kommunisterna framforcerade kapitalistiska korruptionen.

Detta var nu en exposé över det stora vansinnet, kapitalismens och kommunismens självdestruktiva materialistiska återvändsgränd. Världen behöver något annat. Världen behöver kärlek och framför allt förnuft för att kunna bemöta de globala problemen i form av överbefolkning och miljöförstöring.

Vad har vi för alternativ? Naturligtvis är det självklara alternativet till materialismen religionerna, men vilka religioner är förnuftiga? Islam, med dess fixeringar och predikningar av heliga krig med utstuderad och organiserad terrorism i följe? Ingen förnuftig människa vill ha något med islam att göra. Hinduismen, med dess kaotiska myller av mytologisk symbolik utan någon logisk ordning alls? Både islam och hinduismen kräver att alla kvinnor skall gifta sig och få barn, ju fler desto bättre, annars är det något fel på dem som kvinnor, och de utesluts ur samhället. Detta är inte förnuftigt. Ingen förnuftig människa vill bekänna sig till islam eller hinduismen utom möjligen av lojalitetsskäl till den egna familjen.

Judendomen med dess hävdande av att endast de själva och ingen annan är Guds utvalda folk? Detta har aldrig tagits väl emot av andra folk. Judendomen har från början begränsat sig själv genom sin stränga konservering, och därigenom har den i motsats till alla andra religioner överlevt intakt genom alla historiska skeden men samtidigt aldrig kunnat bli en världsreligion. Genom sin lagstadgade folkegoism är den begränsad till bara det egna folket.

Återstår buddhismen och kristendomen. Båda har en unik företeelse gemensamt: klosterväsendet med celibat som huvudregel. Detta strider mot det naturliga förnuftet men är å andra sidan mänskligt sett ytterst förnuftigt, både ur ekonomisk och ur miljösynpunkt. Jag tror att framtiden kommer att domineras av kristendomen och buddhismen som de ledande världsreligionerna. Naturligtvis måste den gamle påven tänka om och sluta sabotera all barnbegränsning och flirta med islams vanvettiga familjepolitik, men han är gammal, och den galenskapen må förlåtas honom. Men för övrigt är buddhismen och kristendomen de enda helt förnuftsbetonade världsreligionerna. Kanske är vi på väg in i en ny sorts Medeltid med klosterväsen som ett av samhällets viktigaste element, där kunskap och bildning värderas högre och ges en rättvisare plats i samhället än hänsynslös kapitalism och vulgariserande massmedia.

(augusti 2001)

Den gode Gudens problem, av Hans-Joachim Heyneman.

Omformuleringen nedan av "teodicé-problemet" innebär ett förtydligande av varhän jag vill komma med problemet kring varför den "allsmäktige Guden i all sin godhet låter människan lida".

Vad betyder det latinska uttrycket teodicé? Det kommer av grekiskans theós (Gud) och díke (rättvisa). Uttrycket finner vi hos den tyske filosofen G. W. Leibniz (1646-1716), moralfilosofen som försökte försvara Guds till synes oförenliga egenskaper "Allmakt" och "Godhet". Frågan är, hur Guds godhet och erfarenheten av det onda (6 miljoner oskyldiga hebréers död i andra världskriget) kan förenas.

Om Gud är oändligt god önskar han väl ta bort lidandet. Är han dessutom oändligt mäktig har han då förmågan att göra det. - Men runtomkring oss ser vi ett stort och dessutom orättvist fördelat lidande. Frågan är vad Gud har för syfte med att låta lidandet uppstå och fortgå.

Formuleras frågan på det här viset försvinner den anklagande tonen, som den troende juden kan uppfatta som kränkande. Ty vi står här inför en undran som uppstår i alla religioner. I den tidiga judendomen var det inte främst förekomsten av lidandet i sig som ifrågasattes utan dess fördelning. Innan jag fortsätter mitt eget resonemang, citeras här nedan Rabbin Harold S. Kushners kommentar till Förintelsens problematik mellan den "Allsmäktige Guden och den vanlige juden". Citaten hämtades ur skriften "*Lechajim*", "Till Livet", Natur och Kultur 1993, sidan 126.

Också något så oerhört som Förintelsen visar sig vara ett verk av människor, inte av Gud. Varför lät Gud det ske? Och Kushner svarar: Därför att Gud redan från början hade bestämt sig för att inte ingripa mot vår mänskliga frihet att välja mellan gott och ont, oavsett hur fruktansvärt vi missbrukade den. Om vi inte lärde oss någonting av historien, av erfarenheten, av samvetets röst, skulle vi fortsätta att skada och döda varandra. Rabbinen fortsätter sin betraktelse med följande slutförklaring: "Kunde inte Gud ha gjort ett undantag från den regeln i just det här fallet, för att rädda dessa 6 miljoner oskyldigas liv?" Och han svarar själv: "Jag är inte säker på att han skulle ha kunnat göra det ens om han hade velat. Uppenbart hemsöktes de rättfärdiga i lika stor utsträckning som de orättfärdiga. Med Rabbinens svar försvann den förklaring som säger att lidandet är ett resultat av synden, här förstådd som människans ohörsamhet mot Gud. I andra sammanhang - kanske just till följd av att många sorger till synes oförskyllt hamnar hos en enstaka person eller hos judarna som grupp - kan lidandets kolossala proportioner ge upphov till frågan om dess mening. Lidandet som sådant är vi vana vid. I dess vardagliga form finns det runt omkring oss från tidiga år, och vi lär oss leva med olika åkommor. Men tålmodigheten har sina gränser. När en person drabbas av lika många motgångar som Job, eller när ett helt folk drabbas, kan vi slitas ut ur normaliteten. Plötsligt känner vi oss övergivna i en värld som vi inte bett om när livet gavs oss. Frågan är, om vi är lagda åt drömmerier där vi kanske föreställde oss en värld där lidandet inte finns, en värld som Gud tydligen kan ordna, men som det tycks omöjligt att uppnå med mänskliga ansträngningar. Vi medger, att vi inte innehar Guds förmågor, hans utblick, styrka och godhet. Men vad kan meningen vara med att sätta oss in i en värld med så mycket och så orättvist fördelat lidande? - Om det nu är så att våra förnuftsgåvor är tillräckliga för att ställa frågan - men inte för att besvara den? - I synnerhet som det tycks ha varit möjligt för Gud att skapa en mycket bättre värld på en gång? Eller, om det verkligen är nödvändigt med detta lidande, varför ingav Gud oss föreställningar om en värld utan detta lidande och gav oss insikt om plågans och lidandets undviklighet?"

I allt detta talas det om Gud som en person. Gud tänks vara något annat än en substans, något som finns i allt. Panteismen (det grekiska begreppet och tron att allting är inneslutet i Gud - men att han kanske är förmer än världsalltet,) i exempelvis Spinozas tappning, utgör en klen lösning på teodicéproblemet.

Om Gud inte kan särskiljas från skapelsen kan han inte heller vara en handlande varelse, en som är god till skillnad från ond, som hör böner och kan träda i en relation till oss. Om Gud finns i allt finns han i det onda, som vi tänks undvika, lika mycket som i det goda vi förväntas ty oss till. I så fall har Gud inte den perfektion vi bör prisas. Om Gud finns i mördarens kniv lika mycket som i kirurgens skalpell, då är Gud inte något vi kan vända oss till och söka att efterlikna. Människan tänks enligt den judiska traditionen skapad till Guds avbild.

En protestantisk teolog som jag känner sade en gång vid en diskussion med mig: "Jag tror att Guds makt är obegränsad. Men hans makt är inte makten att kontrollera utan makten att bemyndiga." Gud får inte saker och ting att lyda hans vilja. Han ger oss förmåga att veta vad han vill och hängivelsen att åstadkomma det, om det är vad vi väljer att göra.

Vid diskussionen av teodicéproblemet nalkas vi ofrånkomligen det mystiska fält där ord sällan räcker till. Men det dunkla är inte i sig ett svar. Det är inte en lösning på problemet att hänskjuta förklaringen till en konkret företeelse till det okonkreta. Vi förstår inte Gud och hans handlande, sägs det, men en undran av samma slag gäller också - åtminstone vid första påseendet - beträffande många av våra medmänniskor och deras gärningar. Vi säger om någons grymhet att den är "ofattbar", "bortom mänsklig fattningsförmåga" - de ständiga krigen exempelvis, - ibland jämför vi mördaren med ett djur, men det är mindre i avsikt att förstå än att avskilja oss från den avskyrvärde. Det är ett försök att demonisera handlandet, ett sätt att avskilja det från det fattbaras område, och ofta sker det för tidigt - kanske för att vi vill skydda oss själva. För att finna en hållning till det lidande denna individ orsakar söker vi en förklaring i hans bakgrund. Det räcker nu inte alltid. Bästa sättet är nog att fråga sig: "Kan också jag bli sådan? Och vad skulle i så fall krävas?"

Det tidigare nämnda problemet innebär att vi judar som inte har en personlig Guds bild (Christos) lättare undgår teodicéproblemet även om vi judar inte helt undkommer det. Avslutningsvis kommer vi att måla upp den moraliska perfektionen och fråga oss hur den varelse som besitter denna, och dessutom har makt och myndighet nog att förverkliga den, borde handla vid konfrontationen med lidandet.

Problemet lyder alltså: Hur kan en varelse, som är kolossalt mäktig och som är godare än någon människa, skapa och upprätthålla en värld som rymmer så mycket fysiskt och moraliskt ont?

Ett sätt att lösa problemet är att stryka Guds namn ur det judiska medvetandet. Kanske finns han helt enkelt inte? - Ett annat är att suddas ut de likheter som finns med oss som judar. Gud är kanske totalt olik oss? Ett tredje är att hävda, att vi helt enkelt missförstått honom.

En helt annan lösning består i att förneka att det finns något ont, eller att söka visa att det onda är ett instrument för något högre gott.

Jag har suttit hos människor som vetat att de var döende. Jag har hållit dem i handen och försökt göra den sista färden lättare för dem, jag följde dem till livets sista port. Men jag har aldrig begripit mig på lidandets mening eller Guds avsikt med att låta oss lida.

Göteborg i juli 2000.

Hans-Joachim Heyneman är judisk religionshistoriker,
Filosofie Doktor och lärjunge till Martin Buber.

Kommentar. Ovanstående debatt skulle aldrig kunna föras i muslimska sammanhang utan resulterande bannbullor och avkunnandet av dödsdomar. När Muhammed skrev sin Koran (om han gjorde det) plagierade han bara sådant material ur valda delar av Bibeln som passade hans egna syften. Därmed ignorerade han hela Job-problematiken, den kanske väsentligaste röda tråden genom allt judiskt och kristet teologiskt tänkande. Och därmed gick islam från början miste om en väsentlig dimension av det andliga och det mänskliga livet.

När vi avreste på 'Hälsoresan' den 11 september fick vi först dagen efter (i Jugoslavien) veta vad som hade hänt, när det var för sent att vända tillbaka. Hade terrordåden i USA inträffat en dag tidigare hade resan aldrig blivit av. Dess konsekvenser blev givetvis sedan det dominerande elementet för hela resan, diskussioner därom förekom dagligen, man fick höra många olika synpunkter inte minst från muslimskt håll, och dessa diskussioner blev nästan själva strukturen i "Hälsoresan". Krisen krävde noggrann analys från början, och särskilt noga kommer president Bushs historiska tal den 14 september att kommenteras.

Det har sagts att talibanernas huvudsakliga syfte med terrordåden mot Amerika var att provocera Amerika till krig mot islam, så att de skulle få hela islam med sig mot Amerika. Det har även sagts att just detta har terroristerna misslyckats med, men kriget är inte över ännu, protesterna mot kriget har bara sett sin allra första början världen över, och just en president som Bush skulle kunna göra övertramp, vilket är den stora risken med det hela, som till varje pris borde undvikas.

Hur mycket man än må försvara islam med att 'den ej rättfärdigar mord eller terrordåd och allra minst självmordsattacker' och hur mycket än de flesta muslimska länder tycks stödja Amerika, kommer man inte ifrån, att attackerna mot Amerikas hjärta utfördes med berått mod i islams och Allahs namn. Och den som har sett bilderna från Palestina och Irak efteråt, med palestinierna berusade av skadeglädje över *Twin Towers*' platta fall och Saddam Husseins lovordande av det hela, glömmet det aldrig.

Osama Bin Laden har även jämförts med Mao Zedong, som på sin tid inför Nehru sade, att offrandet av 10-20 miljoner kinesers liv inte betydde någonting (om det skulle bli krig) då det ändå skulle finnas mer än tillräckligt med kineser kvar att ersätta dem. Exakt samma mentalitet besjalar de som satte i gång den nya krigskrisen: det totala förnekandet av allt individuellt människovärde.

Krisen har bara börjat och lär följas noga framgent av Fritänkarens bevakningsarsenaler.

Fritänkarens verksamhetsberättelse.

Efter hundra nummer är det kanske på sin plats med en återblick. Vår ambition när vi började var just att åstadkomma ett hundra nummer. Därmed har Fritänkaren lyckats. Ska den lyckas med hundra nummer till? Det blir en senare fråga, närmare bestämt om kanske tio år till.

Under dessa hundra nummer har minimumupplagan stigit från 100 till 120, alltså hela 20%, men prenumeranterna har stigit från 60 till 80, alltså 33%. Det är den senare tillväxtprocenten som är den väsentliga. Gratisprenumeranternas skara har alltså därmed minskat från 40% till 33%, även om deras antal är ungefär det samma, och de flesta finns fortfarande utomlands.

Vi har aldrig gjort reklam för oss eller haft någon annonsering. Detta år har vi lyckats publicera vår första riktiga bok i en upplaga av 200 exemplar, omfattande aforismer av Nils Sondfors, vår tibetanska resa 1993 och poesi av Björn Björkegren. Det är den blygsammaste tänkbara början men dock en början. Vi började från manuell skrivmaskin men kör nu allt på dator och arbetar med Internet.

Stilen har vi lyckats hålla konsekvent, och de tre röda trådarna är fortfarande musik, litteratur och film. Den tekniska standarden har väsentligt förbättrats under åren men i takt därmed även kostnaderna, och på detta problem ser vi ingen lösning. Fritänkaren skulle dock gå ihop ekonomiskt om vi ej hade några gratisprenumeranter.

Men vad betyder den ekonomiska obalansen så länge vi har kvalitet? Det är denna vi alltid har försökt koncentrera oss ensidigt på, och vår huvudsakliga belöning är att läsarna fortfarande tycker att Fritänkaren blir bättre hela tiden. Så länge den blir det finns det ingen anledning att upphöra med utgivningen.

Kvalitet är allt. Marknadsföringsbarhet, säljbarhet och framgång är i jämförelse därmed ingenting. Därmed låter vi oss nöja och fortsätter köra Fritänkaren i vanlig ordning i fortsatt riktning mot framtiden.

Göteborg 13 oktober 2001.

Några adresser :

Fritänkaren på Internet (från nr. 49): <http://hem.passagen.se/lanciai/>
Fritänkarens Skrifter :
<http://members.xoom.com/lanciai/ft/skrifter/>
The Free Thinker (utdrag) : <http://hem.fyristorg.com/aurelio/>
e-mail : lanciai@hem.utfors.se
clanciai@hotmail.com